

Vostrovská, Ivana

Antropomorfní plastika kultury s lineární keramikou z Brodku u Prostějova (okr. Prostějov)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická.
2007-2008, vol. 56-57, iss. M12-13, pp. [49]-59

ISBN 978-80-210-4894-2

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113731>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVANA VOSTROVSKÁ

ANTROPOMORFNÍ PLASTIKA KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU Z BRODKU U PROSTĚJOVA (OKR. PROSTĚJOV)

Úvod

V roce 2005 byl pod vedením T. Berkovce z Archeologického centra Olomouc proveden záchranný archeologický výzkum v Brodce u Prostějova, v trati „Hůrka“ (obr. 1). V jednom ze sídlištních objektů patřících kultuře s lineární keramikou (LnK) byl nalezen fragment antropomorfní plastiky (obr. 2, 3). V článku se budu zabývat tímto konkrétním nálezem, pokusím se jej srovnat s podobnými plastikami nejen ze střední Evropy a zjistit tak možný původ brodecké plastiky.

Obr. 1. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Poloha lokality (podle P. Dreslera).

Obr. 2. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Fragment antropomorfní plastiky. Kresba D. Švalbachová.

Obr. 3. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Fragment antropomorfní plastiky LnK.

Také se budu věnovat antropomorfní plastice této kultury obecně a uvedu několik dalších nálezů plastik u nás i v sousedních regionech.

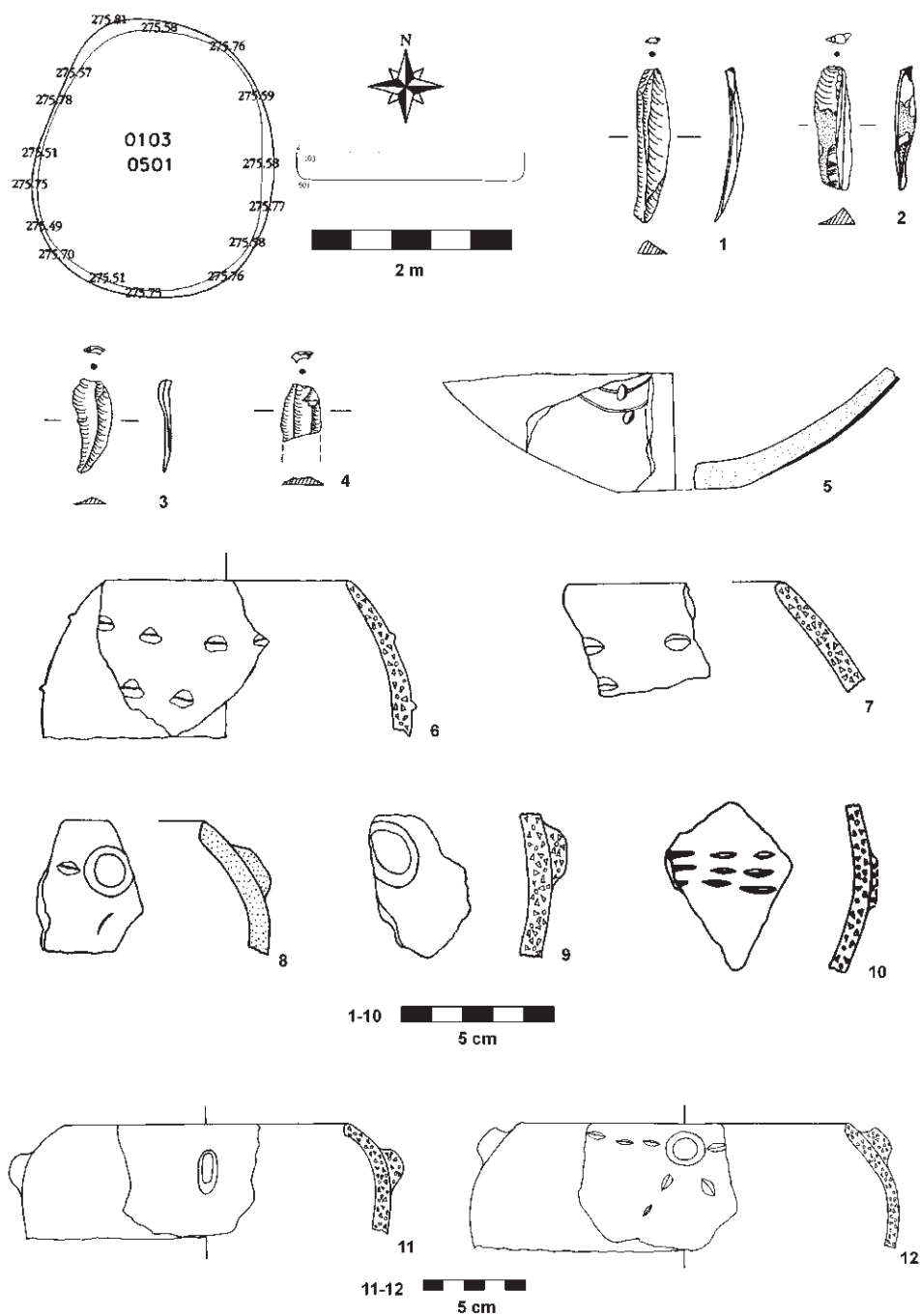
Antropomorfní plastika z lokality Brodek u Prostějova – „Hůrka“ byla nalezena v záspy objektu č. 2. Jedná se o jámu sídlištního kontextu s kruhovým půdorysem. V objektu se nacházela převážně hrubá keramika, dále štípaná, broušená a další kamenná industrie, zvířecí kosti a mazanice (obr. 4). Objekty LnK jsou na základě keramického materiálu datovány do fáze IIb (VOSTROVSKÁ 2007, 37–39).

Antropomorfní plastika z Brodku u Prostějova – „Hůrka“ a případné analogie

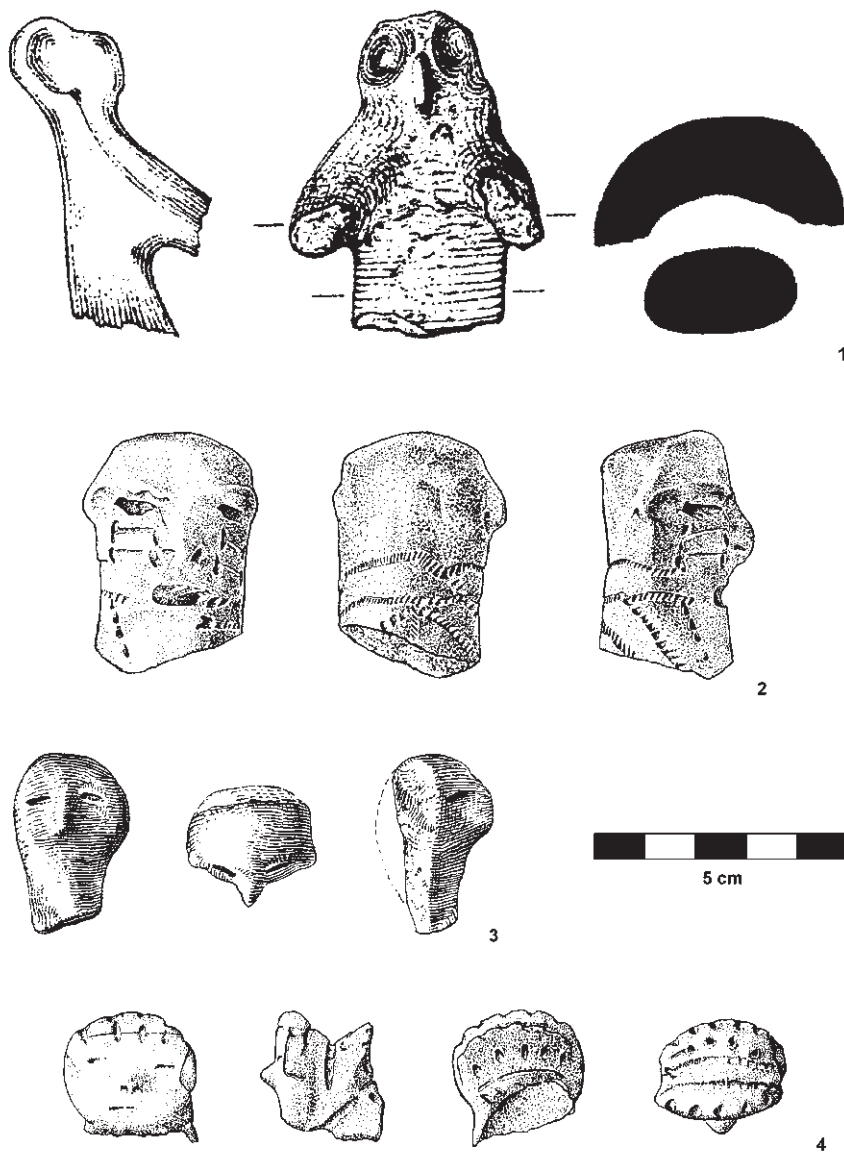
Z celé plastiky se dochovala pouze hlava (obr. 2, 3). Oči mají oválný tvar, nos je vymodelován vytažením keramické hmoty prsty a ponechán bez další úpravy, v horní části je mírně odlomen. Ústa jsou obdélníkového tvaru. V horní polovině jsou po obou stranách hlavy vytažením keramické hmoty vymodelovány uši. V oblasti čela jsou dva otvory. V dolní části, kde plastika přechází do oblasti krku, je rytý žlábek, který odděloval plastiku od zbývající části artefaktu. V tomto místě byla plastika rozlomena (?), lom ve tvaru nepravidelného oválu je ohlazený. Na plastice se nenachází žádná rytá ani plastická výzdoba. Povrch je hladký, zejména na zadní straně. Trup chybí, nelze tak říci, zda se jedná o volnou plastiku (stojící nebo sedící) či aplikaci, např. na nádobě. Keramická hmota je bahnitá, jemně plavená. Převládají světlé odstíny šedé a hnědé barvy. Zachovaná výška plastiky je 3,2 cm.

K tomuto nálezu neexistují přímé analogie, neboť plastiky kultury s LnK jsou až na výjimky jedinečné, některé však vykazují podobné znaky, např. způsob vymodelování jednotlivých částí obličeje. Zde uvádím několik fragmentů antropomorfních plastik LnK, které jsou brodecké plastice blízké (obr. 5). Podobně odlomená hlavička pochází z lokality Mužla-Čenkov (KUZMA 1990, 435), fragmenty plastik v podobě hlaviček jsou známy z Oblekovic (ŘÍHOVSKÝ 1964). Ženská plastika z Nových Vozokan má podobně vymodelovaný obličej jako plastika z Brodku (PAVÚK 1981, 60). Ústa nejsou na většině dosud známých plastik LnK znázorněna, taktéž chybějí na plastikách z Oblekovic, Vedrovic (BERKOVEC 2003, 50) a Nových Vozokan. V oblasti krku má brodecká plastika rytý žlábek, ten je obvyklý i na jiných plastikách LnK.

Nelze rozhodnout, zda se jednalo o volnou či aplikovanou plastiku, uvedu tedy několik možností, jak mohla plastika původně vypadat. Byla-li brodecká hlavička volnou plastikou, byla oddělena od zbývající části těla a zůstal nám pouze její fragment. Na druhou stranu mohla být vyrobena záměrně jen hlavička, která byla v čele provrtána za účelem zavěšení a nošena třeba na krku jako amulet. Hliněné závěsné amulety známe ze slovenských lokalit Bíňa (starší stupeň LnK; PAVÚK 1981, 73) a Cífer-Pác (VLADÁR 1979, 23) a z moravské Mohelnice, odkud pochází hliněný model spondylu (TICHÝ 1962, 279). Pokud byla hlavička aplikací na nádobě, odpovídala by tomu prožlabená spodní část krku, kterou byla plastika

Obr. 4. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Výběr materiálu LnK z obj. 2.

Obr. 5. Antropomorfní plastiky LnK. 1: Vedrovice (podle BERKOVEC 2003); 2: Meindling (podle UENZE 1970); 3: Oblekovice (podle ŘÍHOVSKÝ 1963); 4: Mužla-Čenkov (podle KUZMA 1990).

zasazena do jiné keramické hmoty. Neporušený „lom“ je výsledkem zasazení poměrně vysušené plastiky do vlhké hmoty nádoby (viz příspěvek M. Gregerové a M. Hložka v tomto svazku).

Otvory na hlavě připomínají spíše balkánské sošky, na těch ale otvory znázorňovaly vpichy pro náušnice a otvory pro připevnění masky (sdělení J. Pavúka). Z maďarské lokality Temeskubin pochází odlomená hlavička s takovými provrty pro masku (KALICZ 1970, 50). Na žádné dosud známé plastice LnK ve střední Evropě se něco podobného neobjevuje. Otvory byly vytvořeny do měkké keramické hmoty před vypálením a jsou vedeny v ostrém úhlu seshora dolů v přední části. Mohly sloužit pro zastrčení per nebo jiných ozdob (sdělení Z. Čizmaře). Podobné otvory známe z odlomené hlavičky ženské plastiky z maďarského Hévezgyörk – Kaparóházi düllő, která však byla provrtána až po odlomení a pravděpodobně nošena jako amulet (KALICZ 1970, 38).

Propracovaný plastický obličej brodecké plastiky působí dojmem, že se jedná o mužskou plastiku. Plastiky zpodobňující muže jsou z období neolitu známy jen zřídka. Nejblíží analogií ke studované plastice by mohla být neúplná mužská plastika z Meindlingu, která je však zdobená (UENZE 1970). Jedná se o fragment hlavy s podobně propracovaným obličejem – charakteristické je zejména naturalistické formování hlavy bez zvláštního účesu.

Antropomorfní plastiky LnK

Pro lepší celkovou představu o podobě a výskytu antropomorfních plastik LnK předkládám jejich stručný přehled. Plastiky se objevují v průběhu celého trvání LnK, stejně tak se nacházejí na celém území, kde byla tato kultura rozšířena. Tyto ukázky pravěkého umění jsou velmi nestandardní, typologicky nejednotné a vyznačují se různou mírou stylizace. Uvedme tedy několik vybraných nálezů, jež jsou pro přehlednost členěny dle jednotlivých regionů.

K prvním antropomorfním plastikám nalezeným na Moravě patří úlomek sošky z Boskovštejna (LnK Ia/b), jejíž tupý výběžek na páteři může být považován za místo spojení s větším artefaktem, např. nádobou (PODBORSKÝ – ČIŽMÁŘ 2008, 154, 162). Z Boskovštejna je i odlomená trojúhelníkovitá hlavička s plochým, dozadu protaženým temenem (VILDOMEČ, F. 1932, 72; VILDOMEČ, V. 1956, 16). Úlomky sošek najdeme i v Bojanovicích a Hlubokých Mašůvkách. Temeno bojanovického idolu je lemováno dvěma žlábkami, možná se jedná o označení pokrývky hlavy (VILDOMEČ, F. 1932, 72; TICHÝ 1962, 278). Část hlavičky lidské plastiky pochází také z Oblekovic (ŘÍHOVSKÝ 1964). V Mohelnici u Zábřeha nalezl R. Tichý (1959, 11; 1962, 278) několik drobných plastik. Jednou z nich je torzo těla ženské plastiky s dvěma výčnělky, které představují ňadra. Plastiky pocházejí z mladšího stupně LnK. K nejnovějším objevům patří torzo horní části plastiky z Vedrovic, datované do fáze Ib LnK (BERKOVEC 2003, 50).

Z Čech známe méně antropomorfních plastik než z Moravy. Kromě Bylan, kde byl nalezen zlomek ženské plastiky datované do fáze Ic LnK (SOUDSKÝ

1966, 67), to jsou plastiky z Křečhoře (nezvěstná, jednalo by se o ojedinělý nález celé lidské figurky) a z Nebovid, odtud pochází plastika ženy zdobená z přední strany volutovým ornamentem, datována je do fáze Ic až IIc LnK (VALENTOVÁ 1998). Přestože většina plastik LnK představuje ženu, existují i mužské plastiky. Jedna pochází z Dobšic nad Cidlinou a představuje patrně sedícího muže, chronologicky je zařazena do fáze IIa LnK. Tato plastika byla uložena záměrně v sídlištní jámě pod poškozenou deskou drtidla společně s velkou pazourkovou čepelí a dvěma pískovcovými brousky. Mohlo se jednat o rituální uložení plastiky s milodary symbolizujícími denní život neolitického člověka (BŘICHÁČEK – RULF 1992, 154, 158).

Z území Slovenska pochází také několik plastik, např. z lokalit Cífer-Pác a Dvorník (starší stupeň LnK). Obě jsou ploché, představují muže s rukama v bok a byly zřejmě aplikovány na okraj nádob (PAVÚK 1981, 52). Naprosto odlišná je plastika z Nových Vozokan z železovské skupiny LnK, která je plnoplastická a představuje ženu nesoucí nádobu. Hlava tvarovaná do trojúhelníkovitých ploch ji sblížuje s plastikami kultury Vinča (PAVÚK 1981, 60; VLADÁR 1979, 31). Do období železovské skupiny patří i fragment sošky z Mužly-Čenkova. Hlavička je odlomena v místě připojení k tělu (nebo nádobě?), kde se nachází také žlábek (KUZMA 1990, 435).

Německé plastiky jsou známy mj. z lokalit Nerkewitz (starší stupeň LnK; HÖCKMANN 1965, 2), Gaukönigshofen (ženská plastika, která pravděpodobně držela před sebou malý pohárek; starší stupeň LnK; WAMSER 1980, 32) a Quedlinburg (HÖCKMANN 1965, 3; KAUFMANN 1976, 87). Ze Steinhaleben pochází fragment hlavičky (KAUFMANN 1976, Abb. 3), z Erfurtu (starší stupeň LnK) zase torzo těla sedící ženské plastiky, která v rukách držela malou nádobku (KAUFMANN 1976, Abb. 3). Z Frankfurtu nad Mohanem-Nieder-Eschbach pochází odlomená hlavička, datovaná do nejstarší fáze LnK, na jejíchž kadeřích se našly pozůstatky červeného barviva (PETRASCH 2002, 142). Plastika z Meindlingu, datovaná do pozdního stupně LnK, byla již zmíněna výše (UENZE 1970). Z výzkumu v Zschernitz pochází torzo těla mužské plastiky, která je na hýždích a zadní části stehien zdobena rytím, dále vykazuje naturalistické znázornění výrazného pohlavního údu, což je v LnK velkou vzácností (STÄUBLE – STEGUWEIT 2003).

Plastiky nebo jejich fragmenty z Dolního Rakouska pocházejí jak ze staršího stupně LnK (např. Maiersch), tak i z lokalit mladšího stupně LnK – např. Pulkau, Sommerein, Hainburg, Wetzleinsdorf (MAURER 1982, 19) nebo Kleinhadersdorf (LENNEIS – NEUGEBAUER-MARESCH – RUTTKAY 1995, 43). V Grübern byla nalezena část ležící ženské plastiky s ohnutou pravou dolní končetinou, která připomíná nějaké jednání (pohlavní akt?). Je řazena do mladšího stupně LnK. Tento předmět by mohl podporovat tvrzení, že v období LnK byla známa představa posvátného sňatku („hieros gamos“), dalším náznakem v tomto směru by byla existence mužských LnK idolů (HÖCKMANN 1965, 9; 1971, 190).

Z Maďarska známe taktéž několik antropomorfních plastik, např. z Mediny (starší stupeň LnK) a Bicske. Fragment hlavičky s naznačenými ústy a bohatými kadeřemi se stopami červeného barviva pochází z Aby (KALICZ 1998, 26).

Obecně můžeme říct, že z antropomorfních plastik ze středoevropského prostoru bývá zachováno většinou pouze torzo těla (výška do 10 cm) nebo hlava. Hlava je většinou oblá (někdy trojúhelníková), temeno může být ploché nebo protažené dozadu a zdobené rytím (náznak pokrývky hlavy?), někdy je znázorněn účes. Obličej je propracován velmi dobře, jindy vůbec. Oči jsou většinou znázorněny důlky, nos je plastický, ústa nejsou doplněna vždy. Na bocích hlavy jsou někdy plasticky vytažené uši. Pohlavní znaky mohou, ale nemusí být vyznačeny. V oblasti krku lze najít rytý žlábek, který ho odděluje od hlavy; žlábek může také oddělovat ruce a nohy. Sošky bývají zdobené rytou výzdobou (motiv jedlové větvičky, voluta, krokvice apod.) na zádech, některé i na obličejí. Pokud je vyznačen účes, dochovávají se v něm někdy zbytky barviva. Jak už bylo řečeno, objevují se volné plastiky, někdy s nádobkou, nebo aplikované, u těch můžeme na zadní části najít výčnělky nebo lomy (doklady aplikace). Sošky pocházejí ze všech stupňů LnK a jsou rozšířeny v celé oblasti této kultury.

Význam plastik v duchovní kultuře a otázka jejich původu v LnK

Duchovní kulturu zaniklých pravěkých společností můžeme rekonstruovat jen velmi torzovitě, pouze prostřednictvím studia zachovaných hmotných artefaktů. Není jasné, zda plastiky LnK znázorňují idoly v pravém slova smyslu (tj. zobrazení, se kterým se božstvo nebo podobná podstata ztotožňovala; HÖCKMANN 1965, 1), mýtické předky rodu nebo zda se jedná o podobu skutečných lidí. Část sošek mohla představovat předky či jejich duchy nebo byly prostředkem k různým obřadům (KALICZ 1998, 25). Sošky mohly patřit ke svatyním, jež užívala celá společnost, stejně jako mohly být součástí výhradně domácích svatyní. Kromě plnění posvátného účelu nelze vyloučit ani to, že sloužily jako hračky; toto tvrzení je založeno na etnografickém pozorování (HANSEN 2001, 37).

Stav antropomorfních plastik je velkou překážkou při jejich studiu, neboť jsou většinou zachovány ve zlomcích. D. Kaufmann (1976, 90) se domnívá, že kultovní předměty byly úmyslně rozbíjeny, aby lidé získali jejich magickou sílu. Při rituálním „zabíjení“ byly ukládány i celé sošky. Předměty mohly být rozbíjeny za účelem rozptýlení plodnosti po sídlišti a okolí, snad byly zakopávány na polích za účelem magického oplození (CHAPMAN 2001, 93). Jinou situaci představují aplikované plastiky, u nichž může k odlomení dojít velmi lehce. Fragmenty figurální plastiky byly ve většině případů právě součástí aplikace na nádobách.

Existuje několik názorů na původ či předlohy antropomorfních plastik LnK. Obecně převládá názor o klíčovém vlivu balkánských neolitických kultur. G. Behm-Blancke (1964, 39–47) vidí původ sošek s nádobkami v návaznosti na staré představy, kdy bohyně nechá z nádrže proudit životadárnou vodu. Tato představa se patrně šíří společně se znalostmi zemědělství z Předního východu přes Malou Asii nejprve na Balkán a poté i do střední Evropy. Např. plastika z Mediny v Maďarsku (KAUFMANN 1976, 87) v sobě sdružuje crišské prvky (zvětšené hýždě) a prvky kultury lineární (rytá lineární výzdoba). Příkladem možného převzetí

tradice idolů z jihovýchodní Evropy kulturou s lineární keramikou mohou být i zmíněné rity rozbíjení (HÖCKMANN 1971, 190). Podobnost lineárních a balkánských plastik můžeme vykládat jako doklad kontaktů mezi oběma kulturami, byly také zjištěny analogie v keramice obou kultur. To neplatí jen pro vliv časné crišské kultury, ale i pro další vývoj (HÖCKMANN 1965, 5). Lineární antropomorfní plastika se rychle odpoutává od crišského vzoru a vydává se vlastním směrem. Avšak vliv sošek na trůnu z Anatolie je znatelný ještě v časném a středním balkánském neolitu. Plastiky LnK jsou také srovnávány s idoly kultury Vinča (HÖCKMANN 1971, 200).

Závěr

Fragment (mužské?) antropomorfní plastiky LnK z Brodku u Prostějova – „Hůrka“ zřejmě není vzdálenějším importem, ale spíše je středoevropského původu. Jakkoliv jsou antropomorfní plastiky starého neolitu jedinečné, relativně největší podobnost vykazuje brodecká plastika s exempláři z Vedrovic, Nových Vozokan, Oblekovic a Meindlingu, případně Mužly-Čenkova. Provedená mikropetrografická analýza ukazuje, že surovina, ze které byla plastika vytvořena, se od suroviny na výrobu běžné keramiky liší (viz příspěvek M. Gregerové a M. Hložka v tomto svazku), takže otázka jejího původu není zcela jasně vyřešena. Nelze rozhodnout, zda se původně jednalo o volnou či aplikovanou plastiku. Považují za pravděpodobné, že fragment je odlomenou aplikací z nádoby, na jejímž okraji se mohlo takovýchto plastik nacházet i více. Avšak stejně tak mohla být brodecká antropomorfní plastika i amuletem. To by vysvětlovalo otvory v čele plastiky, které mohly sloužit k zavěšení na krk apod.

Literatura

- BEHM-BLANCKE, G. 1964: Ein Gefässidol der Linearbandkeramik aus Erfurt (Thüringen). In: Grimm, P. (Hrsg.), *Varia Archaeologica. Festschrift Wilhelm Unverzagt zum 70. Geburtstag.* Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte 16. Berlin, 39–47.
- BERKOVEC, T. 2003: Plastika na sídlišti s lineární keramikou ve Vedrovicích (okr. Znojmo), Ročenka Archeologického centra Olomouc, 46–62.
- BŘICHÁČEK, P. – RULEF, J. 1992: Objekt kultury s lineární keramikou z Dobšic nad Cidlinou (okr. Nymburk) a mikroregion Dolní Cidliny v neolitu, *Archeologické rozhledy* 44, 153–169.
- HANSEN, S. 2001: Neolithic Sculpture. Some Remarks on an Old Problem. In: Biehl, P. F. – Bertemes, F. – Meller, H. (eds.), *The Archaeology of Cult nad Religion.* Budapest, 37–52.
- HÖCKMANN, O. 1965: Menschliche Darstellungen in der Bandkeramischen Kultur, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 12, 1–34.
- HÖCKMANN, O. 1971: Andeutungen zu Religion und Kultus in der bandkeramischen Kultur, *Alba Regia* 12, 187–209.
- CHAPMAN, J. 2001: Object Fragmentation in the Neolithic and Copper Age of Southeast Europe. In: Biehl, P. F. – Bertemes, F. – Meller, H. (eds.), *The Archaeology of Cult nad Religion.* Budapest, 89–105.

- KALICZ, N. 1970: Götter aus Ton. Das Neolithikum und die Kupferzeit in Ungarn. Budapest.
- KALICZ, N. 1998: Figürliche Kunst und bemalte Keramik aus dem Neolithikum Westungars. Budapest.
- KAUFMANN, D. 1976: Linienbandkeramische Kultgegenstände aus dem Elbe-Saale-Gebiet, Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 60, 61–96.
- KUZMA, I. 1990: Plastika železovské skupiny z Mužle – Čenkova, Slovenská archeológia 38, 429–452.
- LENNEIS, E. – NEUGEBAUER-MARESCH, CH. – RUTTKAY, E. 1995: Jungsteinzeit im osten Österreichs. St. Pölten – Wien.
- MAURER, H. 1982: Neolitische Kultobjekte aus dem niederösterreichischen Manhartsbergbereich. Hückeswagen.
- PAVÚK, J. 1981: Umenie a život doby kamennej. Bratislava.
- PETRASCH, J. 2002: Religion in der Jungsteinzeit. In: Menghin, H. W. – Planck, D. (Hrsg.), Menschen, Zeiten, Räume – Archäologie in Deutschland. Berlin, 142–145.
- PODBORSKÝ, V. – ČÍŽMÁŘ, Z. 2008: Pokladnice moravského neolitu aneb krása pravěké plastiky. In: Čížmář, Z. (ed.), Život a smrt v mladší době kamenné. Katalog výstavy. Brno, 154–235.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1964: Neolitické sídliště v Oblekovicích (okr. Znojmo), Přehled výzkumů 1963, 15.
- TICHÝ, R. 1958: Antropomorfní nádoby z Mohelnice na Moravě a jiné poznámky k volutové keramice, Památky archeologické 49, 1–14.
- TICHÝ, R. 1959: Die neolitische Siedlung bei Mohelnice na Moravě (Bez. Zábřeh), Přehled výzkumů 1956, 9–14.
- TICHÝ, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, Památky archeologické 53, 245–305.
- SOUDSKÝ, B. 1966: Bylany – osada nejstarších zemědělců z mladší doby kamenné. Praha.
- STÄUBLE, H. – STEGUWEIT, L. 2003: Mann aus Ton. Ein 7000 Jahre altes Fruchtbarkeitssymbol? Archäologie in Deutschland 6/2003, 7.
- UENZE, H. P. 1970: Eine bandkeramische Kultfigur von Meindling. Jahresbericht des Historischen Vereins Straubing 73, 10–14.
- VALENTOVÁ, J. 1998: Antropomorfní plastika kultury s lineární keramikou z Nebovid, okr. Kolín, Archeologie ve středních Čechách 2, 13–15.
- VILDOMEČ, F. 1932: Linearkeramische Idole, Sudeta 8, 72.
- VILDOMEČ, V. 1956: Neolitické idoly jako kulturní projev pravěkého člověka, Vlastivědný sborník Vysočiny 1, 15–20.
- VLADÁR, J. 1979: Praveká plastika. Bratislava.
- VOSTROVSKÁ, I. 2007: Nové poznatky ke kultuře s lineární keramikou na střední Moravě. Brno. Rkp. bakalářské diplomové práce ulož. na FF MU Brno.
- WAMSER, L. 1980: Eine Gefäßhaltende Idolfigur der frühen Linearbandkeramik aus Meinfanken, Jahresbericht der bayerischen Bodendenkmalpflege 21, 26–38.

ANTHROPOMORPHE PLASTIK DER KULTUR MIT LINEARBANDKERAMIK AUS BRODEK U PROSTĚJOVA, BEZ. PROSTĚJOV

Während der archäologischen Rettungsgrabung in Brodek u Prostějova – „Hürka“ (Abb. 1), die im Jahre 2005 unter der Leitung von T. Berkovec aus dem Archäologischen Zentrum Olomouc verlief, fand man im Objekt Nr. 2 das Fragment einer anthropomorphen Plastik (Abb. 2, 3). Das Objekt wurde anhand des archäologischen Fundmaterials (Abb. 4) in die Phase IIb der Kultur mit Linearbandkeramik (LBK) datiert.

Von der Plastik blieb nur der Kopf erhalten. Das Gesicht ist plastisch modelliert. Im Stirnbereich der Plastik befinden sich zwei Löcher. Die geritzte Rille am Hals sollte vermutlich den Kopf von

dem nicht erhaltenen Teil der Plastik trennen. An dieser Stelle war die Figur gebrochen (?), die Bruchstelle ist geglättet. Die Plastik ist unverziert, ihre Oberfläche glatt, vor allem auf der Rückseite. Die keramische Masse ist schlammig, fein geschlämmt. Es überwiegen hellgraue und braune Schattierungen. Die erhaltene Höhe des Fragments beträgt 3,2 cm. Man kann nicht sagen, ob es sich um eine freie Plastik oder um eine Applikation handelt, z. B. an einem Gefäß.

Mögliche Parallelen finden wir in den Plastiken aus Vedrovice (BERKOVEC 2003, 50), Nové Vozokany (PAVÚK 1981, 60), Oblekovice (ŘÍHOVSKÝ 1964) und Meindling (UENZE 1970) bzw. Mužla-Čenkov (KUZMA 1990, 435), obwohl jede der altneolithischen, anthropomorphen Figuren einzigartig ist (Abb. 5). Männliche Plastiken aus dem Neolithikum sind in kleinerer Anzahl bekannt. Die nächste Analogie zu der untersuchten Plastik könnte daher das Fragment von einer ebenfalls männlichen Figur aus Meindling repräsentieren, obwohl diese Plastik verziert ist. Es handelt sich um ein Kopffragment mit ähnlich ausgeführtem Gesicht – charakteristisch ist vor allem die naturalistische Auffassung des Kopfes ohne eine erkennbare Frisur.

Anthropomorphe Plastiken erscheinen auf dem ganzen Verbreitungsgebiet der LBK, während der gesamten Bestehungsdauer dieser Kultur. Man kann zwei Typen von Plastiken unterscheiden: freie und applizierte. Es ist nicht klar, ob die Gestalten tatsächlich Idole im wahrsten Sinne des Wortes (HÖCKMANN 1965, 1), mythische Familienvorfahren darstellen, oder ob es sich um das Abbild realer Menschen handelt. Die Figuren mögen auch Bestandteile von Heiligtümern gewesen sein oder als Spielzeuge gedient haben (HANSEN 2001, 37). Anthropomorphe und andere Plastiken findet man meistens in Fragmenten, daher ist es möglich, dass diese Gegenstände absichtlich zerbrochen worden sind, damit die Menschen ihre magischen Kräfte gewinnen konnten (KAUFMANN 1976, 90). Zum Abbrechen der Applikationen kann es jedoch sehr leicht kommen.

Es gibt mehrere Ansichten über die Herkunft oder die Vorbilder der anthropomorphen Plastiken der LBK. Wichtig in dieser Hinsicht ist die Theorie über den Einfluss der balkanischen neolithischen Kulturen. Z. B. die Plastik aus Medina in Ungarn (KAUFMANN 1976, 87) ist eine Verschmelzung der Criș-Elemente (verdeutlichte Hinterbacken) und der LBK-Elemente (geritzte Linienverzierung). Ein Beispiel von einer möglichen Übernahme der Tradition der Idole aus Südosteuropa durch die Kultur mit Linearbandkeramik können auch die erwähnten Zerbrechungsriten (Fragmentarisierung) repräsentieren (HÖCKMANN 1971, 190).

Auf Grund der angeführten Analogien zu der anthropomorphen Plastik aus Brodek u Prostějova – „Hůrka“ können wir diese Figur für ein Artefakt mitteleuropäischer Herkunft halten. Die durchgeführte mikropetrographische Analyse zeigt jedoch, dass der Rohstoff, aus dem die Plastik gefertigt ist, von dem Rohstoff für die Herstellung herkömmlicher Keramik abweicht (siehe den Artikel von M. Gregerová und M. Hložek in diesem Band). Das Problem bei der Suche nach der Herkunft dieses Fundes repräsentierten die Löcher in der Stirn der Plastik, die vor allem für neolithische Figuren aus dem Balkan charakteristisch sind, wo sie aber vorwiegend zum Aufhängen von Ohrringen oder einer Maske gedient haben.

Abb. 1. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Lage der Fundstelle (nach P. Dresler).

Abb. 2. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Fragment einer anthropomorphen Plastik. Zeichnung D. Švalbachová.

Abb. 3. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Fragment einer anthropomorphen Plastik der LBK aus dem Obj. 2.

Abb. 4. Brodek u Prostějova – „Hůrka“. Auswahl vom LBK-Fundmaterial aus dem Obj. 2.

Abb. 5. Anthropomorphe Plastiken der LBK. 1: Vedrovice (nach BERKOVEC 2003); 2: Meindling (nach UENZE 1970); 3: Oblekovice (nach ŘÍHOVSKÝ 1963); 4: Mužla-Čenkov (nach KUZMA 1990).

